

Маргарита М. Кучер, Антон В. Гриценко, Андрій І. Жидик, Юрій М. Товт
**ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО
ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА**

У статті на підставі аналізу поточного стану малого та середнього підприємництва здійснено визначення основних проблем та перешкод на шляху його інноваційного розвитку після завершення військових дій. Проблема дослідження полягає у визначенні ефективних шляхів відновлення та розвитку малого та середнього підприємництва після військових дій шляхом впровадження інновацій. Для цього необхідно дослідити поточний стан малого та середнього підприємництва, оцінити його потреби та можливості, а також визначити основні напрями інноваційної діяльності, які можуть сприяти швидкому та стійкому відновленню економіки країни.

Розглянуто проблеми та суперечності на шляху інноваційного розвитку вітчизняного малого та середнього підприємництва: обмеженість фінансових ресурсів; низький рівень технічної оснащеності; проблеми із забезпеченням кваліфікованими кадрами; недостатня підтримка з боку держави. Військові дії завдали значних збитків промисловості України: відбулося знищення та пошкодження виробничих потужностей, інфраструктури і логістичних ланцюгів, а також багато підприємств втратили своїх постачальників та клієнтів, що ускладнює відновлення виробництва та збуту продукції.

Розроблено рекомендації щодо впровадження інноваційних підходів для прискорення процесу відновлення та розвитку економіки країни. Запропоновано актуальний напрям наукових розробок: «інноваційне відродження економіки України в післявоєнний час».

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційне відродження, активізація, збитки, втрати, мале та середнє підприємництво, модернізація, інвестиції.

Лит. 5.

DOI: 10.32752/1993-6788-2023-2-270-199-204

Marharyta M. Kucher, Anton V. Grytsenko, Andriy I. Zhydyk, Yurii M. Tovt
**PROSPECTS FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT
OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES**

The article, based on the analysis of the current state of small and medium-sized businesses, identifies the main problems and obstacles to their innovative development after the end of hostilities. The research problem is to identify effective ways to restore and develop small and medium-sized businesses after hostilities through the introduction of innovations. To do this, it is necessary to study the current state of small and medium-sized businesses, assess their needs and capabilities, and identify the main areas of innovation that can contribute to the rapid and sustainable recovery of the country's economy.

The problems and contradictions on the path of innovative development of domestic small and medium-sized businesses are considered: limited financial resources; low level of technical equipment; problems with providing qualified personnel; insufficient support from the state. Military actions caused significant damage to the industry of Ukraine: there was destruction and damage to production facilities, infrastructure and logistics chains, and many enterprises lost their suppliers and customers, which complicates the restoration of production and sales of products.

Recommendations have been developed for the implementation of innovative approaches to accelerate the process of recovery and development of the country's economy. A relevant direction

¹ University of Customs and Finance, Ukraine

² University of Customs and Finance, Ukraine

³ University of Customs and Finance, Ukraine

⁴ University of Customs and Finance, Ukraine

of scientific developments has been proposed: «innovative revival of the economy of Ukraine in the post-war period».

Keywords: *innovative development, innovative revival, activation, losses, losses, small and medium-sized businesses, modernization, investments.*

Постановка проблеми. Війна, часткова окупація території та продовження військових дій на території України призвели до значних економічних та соціальних потрясінь. Частково зруйнована інфраструктура, пошкоджені виробничі потужності, порушені логістичні ланцюги та втрати робочої сили – усе це суттєво вплинуло на функціонування підприємств у різних секторах економіки. В сучасних умовах відновлення економіки набуває особливого значення, і одним з ключових аспектів цього процесу є впровадження інноваційних технологій та підходів. У даній статті розглядаються проблеми та перспективи інноваційного розвитку малого та середнього підприємництва після завершення військових дій.

Проблема дослідження полягає у визначенні ефективних шляхів відновлення та розвитку підприємств України після військових дій шляхом впровадження інновацій. Для цього необхідно дослідити поточний стан малого та середнього підприємництва, оцінити його потреби та можливості, а також визначити основні напрями інноваційної діяльності, які можуть сприяти швидкому та стійкому відновленню економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відновлення економіки та інноваційний розвиток підприємств в післявоєнний час розглянуто в роботі М. Штань [1].

А. Верстяк [2] досліджує стратегію відновлення сталого еколого-економічного розвитку території України.

С. Радзівська [3] розглядає державне регулювання інтеграційних процесів в Україні та світі.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є аналіз поточного стану малого та середнього підприємництва, визначення основних проблем та перешкод на шляху його відродження після завершення військових дій, а також розробка рекомендацій щодо впровадження інноваційних підходів для прискорення процесу відновлення та розвитку економіки країни.

Основні результати дослідження. Військові дії завдали значних збитків економіці України. Зруйнована інфраструктура, пошкоджені виробничі потужності, порушені логістичні ланцюги та втрати робочої сили негативно вплинули на діяльність підприємств. Багато з них були змушені зупинити свою роботу або значно скоротити обсяги виробництва. Це призвело до зниження доходів, зростання безробіття та погіршення соціально-економічного стану регіонів. Згідно з статистикою, наведеною у опитуванні «Advanter Group» (станом на 10.06.2022 р.), майже половина компаній припинили роботу (18,7%) або функціонують з значними зупинками (28,1%). Сукупні прямі збитки малого та середнього підприємництва оцінюються у 83 млрд доларів США [4]. Підприємницька активність падає, а експортери стикаються з додатковими труднощами через неможливість здійснення операцій в певних локаціях – діючі логістичні шляхи забезпечують менше 20% обсягів експорту. Більше 10 мільйонів українців набули статусу “внутрішньо переміщених осіб”, а 7,5

мільйона виїхали за кордон. Також щонайменше 3 мільйони осіб втратили роботу, а 53% зайнятих в економіці перебувають під загрозою втратити роботу найближчим часом (за даними ООН). Рівень безробіття, за приблизними підрахунками, перевищив 30%. За оцінками експертів, спостерігалось значне зменшення рівня заробітної плати (від 9 до 58% залежно від галузі), а заборгованість з виплат заробітної плати перевищила 3 млрд грн., що є значним збільшенням об'єму. Видатки державного бюджету України зросли майже вдвічі через непередбачуване і стрімке збільшення витрат на оборону, підтримку підприємств, а також забезпечення гуманітарної допомоги [4].

За даними ДТЕК знищено близько 50% електрогенеруючих потужностей в країні [5]. Якщо спиратися на прогнози Світового банку, економічні перспективи України продовжують залежати від міжнародної фінансової допомоги та тривалості агресивної російської війни.

Отже, національна економіка України знаходиться в стані глибокої кризи, викликаній зовнішніми та внутрішніми чинниками. Повномасштабне російське вторгнення створило значну кількість викликів для малого та середнього підприємництва. На жаль, на даний момент наявних засобів підтримки малого та середнього підприємництва з боку держави не вистачає для безперешкодного функціонування.

Розглянемо проблеми та суперечності на шляху інноваційного розвитку вітчизняного малого та середнього підприємництва.

1. Обмеженість фінансових ресурсів. Багато підприємств не мають джерел достатніх коштів для інвестування в нові технології та розробки (як власних, так і кредитних), а також не мають планів їх залучення.

2. Низький рівень технічної оснащеності. Більшість підприємств працюють на застарілому обладнанні, що ускладнює процес впровадження інноваційних технологій.

3. Проблеми із забезпеченням кваліфікованими кадрами. Військові дії призвели як до прямих втрат серед населення, так і до відтоку фахівців з країни, що створює дефіцит кваліфікованої робочої сили.

4. Недостатня підтримка з боку держави. Відсутність чіткої і реально обґрунтованої державної стратегії щодо підтримки інноваційного розвитку малого та середнього підприємництва.

Як вже зазначалося, військові дії завдали значних збитків промисловості України: відбулося знищення та пошкодження виробничих потужностей, інфраструктури і логістичних ланцюгів. Безсумнівно, відновлення цих об'єктів вимагатиме значних фінансових ресурсів та часу. Крім того, багато підприємств втратили своїх постачальників та клієнтів, що ускладнює відновлення виробництва та збуту продукції.

Для ефективного відновлення та розвитку малого та середнього підприємництва необхідно впроваджувати інноваційні технології та підходи. Основні потреби малого та середнього підприємництва у цьому контексті включають:

1. По-перше, необхідна модернізація виробничих потужностей (впровадження інноваційних технологій та обладнання для підвищення ефективності виробництва).

2. По-друге, потрібна автоматизація та цифровізація процесів (наприклад, використання сучасних ІТ-рішень для оптимізації виробничих та управлінських процесів. Надзвичайно актуальний також розвиток зеленої економіки: інвестиції у екологічно чисті технології та заходи, що мають на меті зменшення антропогенного впливу на довкілля).

3. Варто звернути увагу, що важливим напрямком є підготовка та перепідготовка кадрів (навчання співробітників новим навичкам та технологіям для підвищення кваліфікації).

4. Розвиток науково-дослідних та конструкторських робіт (інвестиції у НДДКР для розробки нових продуктів та технологій за рахунок українських та міжнародних ресурсів).

5. По-п'яте, створення інноваційних кластерів (об'єднання підприємств, науково-дослідних інститутів та освітніх установ для спільного розвитку та впровадження інновацій в регіональному масштабі).

6. По-шосте, залучення іноземних інвесторів (інноваційний розвиток видається неможливим без створення сприятливих умов для інвестування у інноваційні проекти та підприємства України, а саме у впровадження та вдосконалення різноманітних технологічних рішень, таких як штучний інтелект, інтернет-речей, так званий «блокчейн» та деякі інші).

Автоматизація та цифровізація виробничих та управлінських процесів дозволяє радикально підвищити якість функціонування та ефективність підприємницької діяльності. Використання сучасних ІТ-рішень, таких як системи управління виробництвом, системи управління ресурсами підприємства (ERP) та інші, дозволяє оптимізувати всі етапи виробничого процесу, знизити витрати та підвищити продуктивність.

Одним з найважливіших напрямів інноваційного розвитку малого та середнього підприємництва є модернізація виробничих потужностей з метою відповідності актуальним технологічним та екологічним вимогам. Це включає впровадження нової техніки і технологій, що забезпечує зростання ефективності малого та середнього підприємництва, зменшення витрат та стабільно високу якість продукції. Доволі суттєвий вплив має використання енергоефективних та екологічно чистих технологій, що сприяє обмеженню екологічного навантаження.

Результативне впровадження інновацій неможливе без кваліфікованих кадрів. Тому важливо приділяти особливу увагу підготовці та перепідготовці співробітників. Це включає навчання новим технологіям, розвиток професійних навичок та знань, а також створення сприятливих умов для залучення та утримання талановитих фахівців, в тому числі закордонних.

Інвестиції у науково-дослідні та конструкторські роботи (НДДКР) є ключовим фактором для створення нових продуктів та технологій, особливо у післявоєнний час. Підприємства повинні активно відновлювати співпрацю з науково-дослідними інститутами та університетами, брати участь у спільних проектах та програмах, спрямованих на розвиток інновацій. Особливо це стосується інноваційних кластерів, які є ефективною організаційною формою розвитку інноваційної діяльності. Вони об'єднують підприємства, науково-дослідні інститути, університети та інші організації для спільної роботи над

проектами та впровадженням інновацій. Це дозволяє ефективно використовувати ресурси, знання та досвід, а також сприяє формуванню точок росту та створенню нових робочих місць, одночасно із інтенсифікацією міжнародної співпраці.

Для успішного впровадження інновацій важливо залучати іноземні інвестиції. Це може включати створення сприятливих умов для інвесторів, спрощення адміністративних процедур, надання податкових преференцій та різноманітних стимулів, що має бути прерогативою держави. Крім того, залучення іноземних інвесторів сприяє передачі передових технологій та знань, що є важливим для розвитку інноваційної діяльності.

Ефективна державна підтримка є ключовим фактором як для відновлення підприємств, так і для успішного впровадження інновацій. Важливо створити післявоєнне сприятливе інноваційне середовище, яке включатиме розвиток нормативно-правової бази, створення інноваційної інфраструктури та забезпечення пільгової фінансової підтримки. Це може включати створення спеціальних інноваційних зон, надання грантів та субсидій для підприємств, що займаються інноваційною діяльністю.

У міжнародній практиці інвестиції у розвиток науково-дослідної інфраструктури є важливим аспектом державної підтримки. Це включає створення та модернізацію науково-дослідних інститутів, лабораторій, технопарків та інших наукових установ. Крім того, важливо забезпечити існування та ефективне функціонування науково-дослідних проєктів та програм, спрямованих на розвиток інновацій.

Державна підтримка малого та середнього підприємництва може включати забезпечення надання пільгових фінансових ресурсів, консалтингу, навчальних програм та інших заходів, спрямованих на розвиток такого підприємництва. Це дозволяє підприємствам ефективно впроваджувати інноваційні технології та підходи, що сприяє їхньому розвитку та зростанню. Пропонується актуальний напрям наукових розробок як «інноваційне відродження економіки України в післявоєнний час».

Висновки. Відновлення економіки та інноваційний розвиток малого та середнього підприємництва після завершення військових дій є складним та багаторівневим процесом, який вимагає комплексного підходу та значних інвестицій. Основним шляхом досягнення цієї мети є впровадження інноваційних технологій та підходів, які сприятимуть підвищенню ефективності виробництва, оптимізації управлінських процесів та підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств на світовому ринку.

На підставі аналізу поточного стану малого та середнього підприємництва здійснено визначення основних проблем та перешкод на шляху його інноваційного розвитку після завершення військових дій. Розглянуто проблеми та суперечності на шляху інноваційного розвитку вітчизняного малого та середнього підприємництва. Розроблено рекомендації щодо впровадження інноваційних підходів для прискорення процесу відновлення та розвитку економіки країни. Запропоновано актуальний напрям наукових розробок: «інноваційне відродження економіки України в післявоєнний час».

1. Штань М.В. Стимулювання підприємництва за умов післявоєнного відновлення. Економіка підприємства: теорія і практика: зб. матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2022 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана ; [орг. ком.: І. Репіна (відп. за вип.) та ін.]. Київ : КНЕУ, 2022. С. 168-171.

2. Верстяк А.В. Стратегія відновлення сталого еколого-економічного розвитку території України на інноваційних засадах. Вісник Чернігівського торговельно-економічного інституту. 2023. Т.4, №92. С. 12–26.

3. Radziyevska S. Government regulation of the integration processes development: Ukraine and the world. «Fundamental shifts in geo-economic systems of the world: int. collection of scientific works» / «Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine» (20-21 December 2022). Kyiv, 2023. P. 203-206.

4. Проект Плану відновлення України / Національна рада з відновлення України від наслідків війни, Київ. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>

5. Інтернет видання “texty”. URL: <https://texty.org.ua/fragments/112788/vtrata-heneruyuchyhpotuzhnostej-v-ukrayini-ekvivalentna-spozhyvannyu-chotyroh-krayin-yes-ukrenerho/>

1. Shtan, M.V. (2022). Stymuliuvannia pidpriemnytstva za umov pislivoiennoho vidnovlennia. Ekonomika pidpriemstva: teoriia i praktyka: zb. materialiv deviatoi mizhnar. nauk. prakt. konf. 12-13 zhovtnia 2022 r. Kyiv: KNEU, 168-171.

2. Verstiak, A.V. (2023). Stratehiia vidnovlennia staloho ekoloho-ekonomichnoho rozvytku terytorii Ukrainy na innovatsiynykh zasadakh. Visnyk Chernihivskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu, 4, 92, 12-26.

3. Radziyevska, S. (2023). Government regulation of the integration processes development: Ukraine and the world. “Fundamental shifts in geo-economic systems of the world: int. collection of scientific works” / Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine (20-21 December 2022), 203-206.

4. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy (2022). Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny, Kyiv. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>

5. Internet vydannia “texty” (2023). URL: <https://texty.org.ua/fragments/112788/vtrata-heneruyuchyhpotuzhnostej-v-ukrayini-ekvivalentna-spozhyvannyu-chotyroh-krayin-yes-ukrenerho/>